

різних епох соціальні закономірності щодо максимального позитивного ефекту (якщо йдеться про певну спільноту) від усвідомленого спрямування (і певного самообмеження) власних дій, які спираються на максими волі суб'єкта, що могли б стати принципами всезагального законодавства.

Втім, світоглядна характеристика деяких аспектів означеної проблематики та загальні міркування щодо ролі політико-правових міфів у поступі громадянського суспільства будуть, мабуть, не повними без акцентів на те, що філософські та ідеологічні концепти рано чи пізно намагаються втілити в життя, тому як штучно, на замовлення певних суспільних сил створені міфологеми (наслідок поєднання ідеологем із архетипічними структурами суспільної свідомості), так і «природно сформовані» популярні уявлення є істотними чинниками розвитку політико-правової реальності в нашій державі. Роль міфології у політичних і правових суспільних трансформаціях та вплив політико-правової міфотворчості на життя українців потребують уваги та окремої розробки з позицій філософії політики, філософії права, соціальної

та культурної антропології, психології мас та інших дисциплін. Ґрунтовне дослідження цих та інших проблемних питань ще попереду, однак загальне обговорення і окреслення тематики й горизонтів невідомого з метою постановки проблеми повинно стимулювати наукові пошуки українських вчених.

1. Дем'янчук О. Н. Проблеми художньо-естетичної освіти та виховання учнівської і студентської молоді в умовах національного відродження / О. Н. Дем'янчук, Г. І. Кутузова, В. С. Петрович / Олександр Никанорович Дем'янчук (заг. ред.). – Луцьк: Вежа, 2001. – 128 с. 2. Кремень В. Г. Освіта і наука України, шляхи модернізації (Факти, роздуми, перспективи) / В. Г. Кремень. – К.: Грамота, 2003. – 216 с. 3. Кулішенко Л. А. Проблеми національного виховання у засобах масової інформації: навчальний посібник / Л. А. Кулішенко. – Суми: Видавництво СумДУ, 2007. – 173 с. 4. Сележан Й. Ю. Основи національного виховання: Історичний, філософсько-релігійнознавчий аспекти: Навч. посібник / Й. Ю. Сележан. – Чернівці: Рута, 2004. – 319 с. 5. Харченко Л. В. Идеи «Правды и Кривды» в современной украинской мифологии / Л. В. Харченко. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.newacropolis.org.ua/ru/study/conference/?thesis=4329>. 6. Харченко Л. Міфотворчість як дієвий чинник суспільно-політичного життя / Л. Харченко // Вісник Львівського університету. Філософські науки. – 2003. – Вип. 5. – С. 199–207. 7. Шайгородський Ю. Міфологія як засіб моделювання політичної реальності / Ю. Шайгородський. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.viche.info/journal/1574/>.

Володимир Скляр

Особливості територіального розміщення україномовного населення в Україні наприкінці ХХ – на початку ХХІ ст.

На основі опрацювання статистичних матеріалів переписів 1989 та 2001 рр. визначено особливості територіального розміщення україномовного населення в Україні. Проведено порівняльний аналіз розселення україномовного населення, українців та всього населення.

On the basis of statistical processing of the dates of censuses of 1989 and 2001 the features of allocation of Ukrainian-speaking population in Ukraine are defined. A comparative analysis of settlement of Ukrainian-speaking population, all the Ukrainians and the whole population of Ukraine is done.

Важливою науковою проблемою сучасного українознавства є дослідження етнічної та мовної структури населення України. Нагальним науковим завданням стало студіювання особливостей територіального розміщення населення не лише за етнічними, але й мовними ознаками. Ця проблематика відбилася в науковому доробку українських етнологів: В. Борисенко, В. Євтуха, В. Капелюшного, В. Наулка [1; 3; 4; 5; 8; 9] та мовознавців: Л. Масенко, Я. Радевича-Вінницького, О. Ткаченка [7; 13; 14]. Більше уваги територіальним особливостям етномовного середовища України приділено в наукових студіях етногеографів: М. С. Дністрянського, Р. М. Лозинського [2; 6]. Однак, праць, безпосередньо присвячених дослідженню територіального розміщення україномовного населення на рубежі ХХ–ХХІ ст., в сучасній українознавчій науці поки що немає.

На основі опрацювання статистичних матеріалів переписів 1989 та 2001 рр. [10; 11; 12] щодо територіального розміщення населення підготовлено таблиці. Опираючись на аналіз статистичних даних переписів, проведено дослідження територіального розміщення україномовного населення, українців та всього населення країни.

Відмінності в динаміці чисельності україномовного населення за окремими регіонами й областями за 1989–2001 рр. безпосередньо відбилися на змінах його територіального розміщення в Україні. Зменшення частки україномовного населення відбулося в тих регіонах і областях, де темпи скорочення його чисельності були вищими, ніж у цілому

в Україні. Навпаки, збільшилася його частка в тих регіонах та областях, де спостерігалось зростання його чисельності, а також там, де темпи скорочення його чисельності менші, ніж в цілому в Україні.

Захід України. Завдяки зростанню чисельності україномовного населення в Західному регіоні на тлі скорочення його загальної чисельності в цілому в Україні, його частка в цьому регіоні збільшилася з 26,04 % у 1989 р. до 27,18 % у 2001 р., тобто на 1,14 %. При цьому частка україномовного населення регіону серед усього населення України хоча й також зросла (на 0,92 %), але залишилася порівняно меншою, ніж українців – 19,80 % у 2001 р. І ще одна характерна особливість вказує на істотні відмінності в територіальному розміщенні україномовного населення та українців. Частка Західного регіону серед україномовного населення була значно вищою, ніж серед загальної чисельності українців, у 2001 р., відповідно, 27,18 % і 23,45 % (табл. 1).

Упродовж 1989–2001 рр. спостерігалось зростання частки кожної із семи західних областей серед загальної чисельності україномовного населення. Найбільшою не лише в Західному регіоні, але й серед усіх областей України вона залишалася у Львівській області – 7,62 % у 2001 р. За рівнем зосередження в кожній із західних областей україномовне населення переважало як все населення, так і українців (див. табл. 1).

Центр України. Найвищий ступінь територіального зосередження україномовного населення серед чотирьох регіонів

Таблиця 1. Територіальне розміщення в Україні україномовного населення, українців та всього населення, у %

Регіони, області	Україномовне населення			Українці	Усе насе- лення
	1989	2001	1989–2001	2001	2001
Україна	100,00	100,00	0,00	100,00	100,00
Захід і Центр	67,74	69,51	+1,77	61,19	52,23
Захід	26,04	27,18	+1,14	23,45	19,80
Волинська	3,01	3,16	+0,15	2,73	2,19
Закарпатська	2,92	3,12	+0,20	2,69	2,60
Івано-Франківська	4,03	4,22	+0,19	3,65	2,91
Львівська	7,39	7,62	+0,23	6,58	5,40
Рівненська	3,29	3,49	+0,20	2,99	2,43
Тернопільська	3,40	3,44	+0,04	2,97	2,36
Чернівецька	2,00	2,13	+0,13	1,84	1,91
Центр	41,70	42,33	+0,63	37,74	32,43
Вінницька	5,23	5,13	-0,10	4,46	3,66
Житомирська	4,03	3,98	-0,05	3,34	2,88
Київ	4,45	5,68	+1,23	5,62	5,32
Київська	5,14	5,16	+0,02	4,49	3,77
Кіровоградська	3,08	3,07	-0,01	2,70	2,33
Полтавська	4,51	4,48	-0,03	3,95	3,36
Сумська	3,35	3,31	-0,04	3,07	2,69
Хмельницька	4,18	4,17	-0,01	3,57	2,96
Черкаська	4,09	3,97	-0,12	3,46	2,90
Чернігівська	3,64	3,38	-0,26	3,08	2,56
Південь і Схід	32,26	30,49	-1,77	38,81	47,77
Південь	19,56	19,80	+0,24	22,12	26,50
Дніпропетровська	7,15	7,32	+0,17	7,53	7,38
Запорізька	3,08	2,97	-0,11	3,63	4,00
Миколаївська	2,56	2,68	+0,12	2,76	2,62
Одеська	3,25	3,49	+0,24	4,11	5,09
Херсонська	2,52	2,64	+0,12	2,56	2,43
Крим: (АРК і Севастополь)	1,00	0,70	-0,30	1,53	4,98
АР Крим	0,90	0,62	-0,28	1,31	4,20
Севастополь	0,10	0,08	-0,02	0,22	0,78
Схід	12,70	10,69	-2,01	16,69	21,27
Донецька	4,88	3,57	-1,31	7,31	10,00
Луганська	3,00	2,34	-0,66	3,92	5,27
Харківська	4,82	4,78	-0,04	5,46	6,00

спостерігався в Центральному регіоні. Хоча у 1989–2001 рр., у центральних областях, внаслідок депопуляції сільського населення, відбувалося скорочення чисельності україномовного населення, однак дещо меншими темпами, ніж у цілому в Україні. Тому за цей час частка Центрального регіону серед загальної чисельності україномовного населення збільшилася з 41,70 % у 1989 р. до 42,33 % у 2001 р., тобто на 0,63 %. До того ж, зростання частки регіону серед україномовного населення за 1989–2001 рр. відбулося на тлі скорочення частки Центру серед загальної чисельності українців та всього населення. При цьому, частка регіону серед україномовного населення залишилася в 2001 р. помітно вищою, ніж серед українців – 37,74 % та всього населення – 32,43 %. Таке ж співвідношення спостерігалось в кожній з дев'яти центральних областей, а також у Києві (див. табл. 1).

Найбільш істотно зросла серед україномовного населення частка Києва – з 4,45 % у 1989 р. до 5,68 % у 2001 р. Столиця за чисельністю україномовного населення посідала в 2001 р. третє місце в Україні після Львівської та Дніпропетровської областей. Із дев'яти центральних областей серед україномовного населення збільшилася лише частка Київщини. Тобто, лише за рахунок Києва та Київської області у 1989–2001 рр. відбулося зростання частки Центрального

регіону серед україномовного населення України, і навпаки, частки інших восьми областей регіону за цей час зазнали скорочення (див. табл. 1).

Захід та Центр України. У цілому частка Західного та Центрального регіонів серед загальної чисельності україномовного населення збільшилася з 67,74 % у 1989 р. до 69,51 % у 2001 р., тобто на 1,77 %. Частка цих двох регіонів упродовж 1989–2001 рр. збільшилася серед загальної чисельності населення, але зменшилася серед українців. При цьому, частка цих двох регіонів серед україномовного населення у 2001 р. залишалася істотно вищою, ніж серед українців – 61,19 % та серед усього населення – 52,23 % (див. табл. 1). Тобто, 7 із 10-ти представників україномовного населення України мешкали в західних та центральних областях.

Південь України. Ступінь зосередження україномовного населення в Південному регіоні залишався істотно нижчим, ніж на Заході та в Центрі України, до того ж, упродовж 1989–2001 рр. він фактично не змінився. Зокрема, частка регіону серед загальної чисельності україномовного населення України становила в 1989 р. 19,56 %, а в 2001 р. – 19,80 %, тобто збільшилася лише на 0,24 %. На відміну від Заходу та Центру, частка Південного регіону серед україномовного населення була нижчою, ніж серед укра-

інців та всього населення, в 2001 р., відповідно: 22,12 % та 26,50 % (див. табл. 1).

За 1989–2001 рр. спостерігалось зростання частки серед загальної чисельності україномовного населення чотирьох південних областей: Дніпропетровської, Миколаївської, Одеської та Херсонської. Найбільшою у регіоні залишалася частка Дніпропетровської області – 7,32 % в 2001 р. (друге місце в Україні після Львівської області). За цей же час частка Запорізької області та Криму (АР Крим та Севастополь) серед україномовного населення, навпаки, скоротилася (див. табл. 1).

На відміну від західних та центральних областей, частки Дніпропетровської, Запорізької, Одеської областей та Криму (АР Крим та Севастополь) були меншими серед україномовного населення, порівняно з частками серед українців та всього населення. Співвідношення часток україномовного населення, українців та всього населення в Херсонській області було на користь україномовного населення, як і в західних та центральних областях. Частка Миколаївської області серед україномовного населення була більшою, ніж серед усього населення, але меншою, ніж серед українців (див. табл. 1).

Схід України. Найменшою серед чотирьох регіонів України залишалася частка Сходу серед загальної чисельності україномовного населення. До того ж, за 1989–2001 рр. її рівень навіть зменшився з 12,70 % до 10,69 %, тобто на 2,01 %. Якраз за рахунок зменшення частки Східного регіону серед україномовного населення збільшилися частки інших трьох регіонів (див. табл. 1). При цьому частка Східного регіону серед україномовного населення була у 2001 р. в 1,5 рази меншою, ніж серед українців та вдвічі меншою, ніж серед загальної чисельності населення. Тобто, на Сході України мешкав кожен 10-й представник україномовного населення, кожен 6-й українець та кожен 5-й представник усього населення.

За 1989–2001 рр. спостерігалось скорочення частки кожної з трьох східних областей серед загальної чисельності україномовного населення. Найбільш значного скорочення зазнала Донецчина – на 1,31 % та Луганщина – на 0,66 %. Частки цих двох областей серед україномовного населення були істотно нижчими, порівняно з частками серед українців та всього населення. Так, у 2001 р. частина Донецької області серед україномовного населення становила лише 3,57 %, серед українців – 7,31 %, а серед усього населення України – 10,00 %. У Донецькій області мешкав кожен 28-й представник україномовного населення, кожен 14-й українець і кожен 10-й представник всього населення. Тобто, за ступенем зосередження в Донецькій області україномовне населення значно поступалося як українцям, так і всьому населенню. Частка Луганської області також істотно відрізнялася: серед україномовного населення – 2,34 %, серед українців – 3,92 %, серед усього населення – 5,27 % (див. табл. 1).

Упродовж 1989–2001 рр. зазнала незначного скорочення і частка Харківської області серед україномовного населення: з 4,82 % до 4,78 %. При цьому частка Харківщини серед українців та всього населення в 2001 р. залишалася дещо вищою, відповідно, 5,46 % та 6,00 % (див. табл. 1).

Південь та Схід України. Частка Південного та Східного регіонів серед загальної чисельності україномовного населення була значно меншою, ніж частка Західного та Центрального. Так, у 1989 р. частка Півдня та Сходу серед україномовного населення складала лише 32,26 %, а в 2001 р. зменшилася до 30,49 %, тобто на 1,77 %. При цьому частка цих двох регіонів серед українців та всього населення залишалася вищою у 2001 р., відповідно, 38,81 % та 47,77 % (див. табл. 1). Отже, територіальне розміщення україномовного населення, українців та всього населення на Півдні та Сході істотно відрізнялося.

Таким чином, аналіз статистичних матеріалів перепису населення 1989–2001 рр. дозволив виявити особливості територіального розміщення україномовного населення на тлі розселення українців та всього населення. Відмінності в динаміці чисельності україномовного населення між окремими регіонами та областями призвели до часткових змін в розселенні україномовного населення. Виявилася тенденція до зосередження україномовного населення в Західному та Центральному регіонах за рахунок Східного. Частка Південного регіону фактично не змінилася. Упродовж 1989–2001 рр. серед усього україномовного населення України збільшилися частки Києва та 12-ти областей: всіх семи західних, чотирьох південних та однієї центральної. Навпаки, скоротилися частки всіх трьох східних, восьми центральних, однієї південної області, а також Криму (АР Крим та Севастополь). Територіальне розміщення україномовного населення в Україні істотно відрізнялося від розселення українців та всього населення. Відмінності між Західним та Центральним регіонами, з одного боку, та Південним, а особливо Східним регіоном, з іншого, були викликані різним рівнем мовної асиміляції українців. Особливо значним він залишався на Донбасі та у Криму.

1. *Борисенко В. К.* Етнічний склад населення України / В. К. Борисенко // Українська етнологія / За ред. В. К. Борисенко. – К.: Либідь, 2007. – С. 60–69.
2. *Дністрянський М. С.* Етнополітична географія України: проблеми теорії, методології, практики / М. С. Дністрянський. – Львів: Літопис, 2006. – 490 с.
3. *Євтух В. Б.* Етнічна структура українського суспільства: довідник / В. Б. Євтух, В. П. Трошинський, К. Ю. Галушко, К. О. Чернова. – К.: Наук. думка, 2004. – 344 с.
4. *Євтух В. Б.* Етносуспільні процеси в Україні: можливості наукових інтерпретацій / В. Б. Євтух. – К.: Стило, 2004. – 243 с.
5. *Капелюшний В. П.* Історичні та етнічні основи розвитку української нації у ХХ – на початку ХХІ ст. // Українська етнологія / За ред. В. Борисенко. – К.: Либідь, 2007. – С. 27–43.
6. *Лозинський Р. М.* Мовна ситуація в Україні (суспільно-географічний погляд) / Р. М. Лозинський. – Львів: Вид-во ЛНУ ім. І. Франка, 2008. – 497 с.
7. *Масенко Л. Т.* Мова і суспільство: постколоніальний вимір / Л. Т. Масенко. – К.: Вид. дім «КМА», 2004. – 163 с.
8. *Наулко В. І.* Динаміка етнічного складу населення України в ХХ ст. / В. І. Наулко // Етнічно-національні процеси в Україні: історія та сучасність. – К.: Гол. спец. ред. літ. мовами нац. меншин України, 2001. – С. 46–69.
9. *Наулко В. І.* Хто і відколи живе в Україні / В. І. Наулко. – К.: Гол. спец. ред. літ. мовами нац. меншин України, 1998. – 80 с.
10. *Національний склад населення України.* – Ч. I (за даними Всесоюзного перепису населення 1989 року). – К.: Мінстат України, 1991. – 219 с.
11. *Національний склад населення України.* – Ч. II (по Кримській АРСР та областях): за даними Всесоюзного перепису населення 1989 року. – К.: Мінстат України, 1992. – 509 с.
12. *Національний склад населення України та його мовні ознаки за даними Всеукраїнського перепису населення 2001 року / За ред. О. Г. Осауленка.* – К.: Держкомстат України, 2003. – 246 с.
13. *Радевич-Винницький Я. К.* Двомовність в Україні: теорія, історія, мовоживання / Я. К. Радевич-Винницький. – К.: Дрогобич: Посвіт, 2001. – 592 с.
14. *Ткаченко О. Б.* Українська мова і мовне життя світу / О. Б. Ткаченко. – К.: Спалах, 2004. – 272 с.